

การจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติทางการพยาบาลเพื่อส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล The Provision of Nursing Practicum to Promote Rational Drug Use

มาลี คำคง^{1*}, ภรณ์นิอร พรหมอมร¹ และ พีรยา นันทนาเนตร¹

Malee Kumkong^{1*}, Pornniorn Pornphonamorn¹ and Pheeraya Nanthananate¹

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง^{1*}

Faculty of Nursing Thaksin University, Phatthalung Campus^{1*}

(Received December 29, 2020; Revised: June 22, 2022; Accepted: June 22, 2022)

บทคัดย่อ

การใช้ยาอย่างสมเหตุผล เป็นกระบวนการที่ผู้ป่วยได้รับยาเหมาะสมกับปัญหาสุขภาพ ในขนาดยาที่เหมาะสม ด้วยระยะเวลาการรักษาที่เหมาะสมและมีค่าใช้จ่ายต่อผู้ป่วยและชุมชน น้อยที่สุด แต่ในระบบสุขภาพพบว่าการใช้ยาไม่สมเหตุผลเป็นปัญหาสำคัญและเกิดผลกระทบต่อ ภาพรวมของประเทศ ส่งผลต่อผู้รับบริการและสังคมด้านความปลอดภัย ประสิทธิภาพการรักษา ความคุ้มค่า ปัญหาเชื้อดื้อยา การเสียชีวิต และภาระค่าใช้จ่ายด้านยาของประเทศ นโยบาย แห่งชาติด้านยาและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ จึงขับเคลื่อนการพัฒนาระบบการ ผลิตและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพในการใช้ยาอย่างสมเหตุผล วิชาชีพการพยาบาลจึงต้อง พัฒนาระบบการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนมีสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ได้แก่ 1) กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้สอดคล้อง กับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล 2) เตรียมความพร้อมผู้เรียน โดยทบทวนความรู้ หลักการ ความสำคัญของการใช้ยาอย่างสมเหตุผล เจตคติ และทักษะการใช้ยา 3) จัดสภาพแวดล้อมและ สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ 4) จัดการเรียนรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลใน สถานการณ์จริง ได้แก่ บริหารยาอย่างสมเหตุผล ฝึกทบทวนปฏิบัติการด้านยา จัดการเรียนรู้ แบบสหสาขาวิชาชีพ สอนการพยาบาลในคลินิกด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และประยุกต์ดูแล PLEASE สู่การใช้ยาอย่างสมเหตุผล และ 5) ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามผลลัพธ์การ เรียนรู้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติเพื่อพัฒนาให้ ผู้เรียนมีสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในการปฏิบัติการพยาบาลตั้งแต่ระยะการศึกษาจน สำเร็จการศึกษาเป็นพยาบาลวิชาชีพในอนาคต

คำสำคัญ: การใช้ยาอย่างสมเหตุผล, การจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติทางการพยาบาล

*ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: malee-kk@hotmail.com โทรศัพท์ 094-6163524)

Abstract

The objective of this article is to guide the provision of nursing practicum to promote rational drug use.

Rational drug use is a process in which the patients receive the appropriate prescription, dosage, and relevant period for their health problems. However, in the Thai health system, it is found that irrational use of drugs is an essential problem that affects safe society, effective and efficient treatments, drug resistance, mortality, and medical expenditure. National drug policy and strategy for national drug system development should drive the development of the production system and health workforce for rational drug use. Therefore, the nursing profession should promote rational drug use in the nursing practicum. The competency of rational drug use includes: 1) setting pertinent learning outcomes to the competency of rational drug use, 2) preparing students by reviewing knowledge, principle, the essence of rational drug use, attitude, and drug using skills, 3) providing environment and resources that facilitate learning, 4) providing authentic learning of rational drug use including rational drug administration, review of drug incidence, multidisciplinary education, clinical teaching in nursing regarding rational drug use, and application of PLEASE key to rational drug use, and 5) evaluating study result of students according to learning outcomes.

Keywords: Rational Drug Use, Provision of Nursing Practicum

บทนำ

การใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Rational Drug Use: RDU) หมายถึง ผู้ป่วยได้รับยาอย่างเหมาะสมกับปัญหาสุขภาพ ในขนาดยาที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละราย ด้วยระยะเวลาการรักษาที่เหมาะสม และมีค่าใช้จ่ายต่อผู้ป่วยและชุมชนต่ำที่สุด (World Health Organization, 1985) นั่นคือ เป็นการใช้ยาโดยมีข้อบ่งชี้ ใช้ยาที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ สนับสนุนด้วยหลักฐานที่เชื่อถือได้ ให้ประโยชน์ทางคลินิกเหนือกว่าความเสี่ยงจากการใช้ยาอย่างชัดเจน ราคาเหมาะสม คำนึงถึงหลักเศรษฐศาสตร์สาธารณสุข ไม่เป็นการใช้ยาซ้ำซ้อน คำนึงถึงปัญหาเชื้อดื้อยา เป็นการใช้ยาในกรอบของบัญชียา ยังผลอย่างเป็นขั้นตอนตามแนวทางการพิจารณาการใช้ยา โดยใช้ขนาดที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละกรณี ด้วยวิธีการให้ยาและความถี่ในการให้ยาถูกต้องตามหลักเภสัชวิทยาคลินิก ตามระยะเวลาการรักษาที่เหมาะสม ผู้ป่วยให้การยอมรับและสามารถใช้ยาดังกล่าวได้อย่างถูกต้องและต่อเนื่อง กองทุนในระบบประกันสุขภาพหรือระบบสวัสดิการให้เบิกจ่ายค่านายันได้อย่างยั่งยืน เป็นการใช้ยาที่ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อให้ผู้ป่วยทุกคนใช้ยาได้อย่างเท่าเทียมกันและไม่ถูกปฏิเสธยาที่สมควรได้รับ (Chongtrakul, 2009, Medicines Regulation Division, 2013)

อย่างไรก็ตาม การใช้ยาไม่สมเหตุผลเป็นปัญหาสำคัญทั่วโลก องค์การอนามัยโลกประเมินว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นการสั่งจ่ายและจ่ายยาไม่เหมาะสม และครึ่งหนึ่งของผู้ป่วยทั้งหมดรับประทานยาไม่ถูกต้อง ใช้ยามากเกินไป ใช้ยาเกินขนาดหรือใช้ในทางที่ผิดส่งผลให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรและอันตรายต่อสุขภาพ (World Health Organization, 2012) และมากกว่าร้อยละ 50 ของการใช้ยาในประเทศกำลังพัฒนา เป็นการใช้ยาที่ไม่เหมาะสม และสูญเสียไปปัญหาที่พบบ่อยคือ ใช้ยาปฏิชีวนะอย่างไม่เหมาะสม (National Health Commission Office, 2019) มีการคาดการณ์สถานการณ์ทั่วโลกในช่วงประมาณปี 2593 ไว้ว่า ทุก ๆ 3 วินาทีจะมีคนเสียชีวิตเพราะเชื้อดื้อยา 1 คนหรือประมาณ 10 ล้านคนต่อปี โดยครึ่งหนึ่งอยู่ในทวีปเอเชีย ถ้าคิดเป็นอัตราการตายจากเชื้อดื้อยาในอเมริกาตาย 5.3 ต่อประชากร 1 แสนคน ยุโรปตาย 5 ต่อประชากร 1 แสนคน ขณะที่ประเทศไทยตาย 28.3 ต่อประชากร 1 แสนคน และจากการเก็บข้อมูลพบว่า ประเทศไทยมีอัตราการเสียชีวิตจากเชื้อดื้อยาประมาณปีละ 20,000-38,000 คน และมีผู้ป่วยนอนโรงพยาบาลนานกว่าปกติเพราะเชื้อดื้อยา ทำให้สูญเสียทางเศรษฐกิจปีละ 46,000 ล้านบาท (Malathum, 2019)

การใช้จ่ายไม่สมเหตุผลในประเทศไทย เกิดขึ้นทั้งในสถานพยาบาลและชุมชน นับเป็นปัญหาระดับชาติมานานหลายทศวรรษ และส่งผลกระทบต่อผู้รับบริการและสังคมทั้งด้านความปลอดภัย ประสิทธิภาพการรักษา ความคุ้มค่า การดื้อยา การเสียชีวิต และค่าใช้จ่ายในการบริโภคยาประมาณร้อยละ 41 ของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ สูงกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นสองเท่า โดยปัญหาการใช้จ่ายไม่สมเหตุผลที่สำคัญ เช่น ประชาชนซื้อยาปฏิชีวนะใช้เองเพื่อรักษาโรคที่ไม่จำเป็นต้องใช้ ผู้สูงอายุใช้จ่ายในปริมาณสูงกว่าประชากรกลุ่มอื่น ผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังพบปัญหาหาซื้อใช้ เนื่องจากการสั่งจ่ายเกินจำเป็นและไม่มีระบบติดตามการใช้จ่าย ปัญหาสแตนด์บายปลอมปนในผลิตภัณฑ์สุขภาพและยา (National Health Commission Office, 2019) จึงต้องดำเนินการอย่างจริงจังและกระตุนจิตสำนึกให้คนไทยทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งส่วนผลิตยา บริหารยาหรือใช้จ่าย มีความตระหนักถึงการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล และทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ปลอดภัยในการใช้จ่าย (Watanapa, 2017)

พยาบาลมีบทบาทสำคัญต่อการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล เนื่องจากพยาบาลมีหน้าที่หลักในการบริหารยาแก่ผู้ป่วยในสถานบริการทุกระดับ ที่ต้องบริหารจัดการให้ผู้ป่วยได้รับยาที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ ประสานงานกับแพทย์และเภสัชกรเพื่อจัดการให้ผู้ป่วยได้รับยาตามข้อบ่งชี้ในการรักษาโรค ทำหน้าที่แทนผู้ป่วยเพื่อพิทักษ์สิทธิที่ได้รับยาอย่างเท่าเทียมและไม่ถูกปฏิเสธยาที่สมควรได้รับ บริหารยาด้วยวิธีการและความถี่ที่ถูกต้องตามหลักเภสัชวิทยาคลินิก ขนาดยาเหมาะสมกับผู้ป่วย รวมถึงให้ข้อมูลการใช้จ่ายแก่ผู้ป่วยเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธการใช้จ่าย และสามารถกลับไปใช้จ่ายต่อได้อย่างถูกต้อง ปลอดภัย นอกจากนี้พยาบาลมีการสั่งจ่ายยาในบทบาทของผู้ให้การรักษาในสาขาเวชปฏิบัติทั่วไปหรือรักษาโรคเบื้องต้น การขับเคลื่อนและการพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพในการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล จึงต้องเริ่มต้นขึ้นในระยะของการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและมีทัศนคติในการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลอย่างเพียงพอตั้งแต่ระยะเริ่มแรกสุดที่เป็นไปได้ บทความนี้จะนำเสนอแนวทางในการจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติทางการพยาบาลเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีสมรรถนะการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลในการปฏิบัติการพยาบาล ตั้งแต่ระยะการศึกษา จนสำเร็จการศึกษาเป็นพยาบาลวิชาชีพในอนาคต โดยนำเสนอประเด็นนโยบายแห่งชาติด้านยา กับการจัดการศึกษาการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล การจัดการศึกษาการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลในวิชาชีพการพยาบาล และแนวทางจัดการเรียนรู้การใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล ตามนโยบายแห่งชาติด้านยาและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติของประเทศไทย

นโยบายแห่งชาติด้านยากับการจัดการศึกษาการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล

นโยบายแห่งชาติด้านยาของประเทศไทย ได้ดำเนินการด้านการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลมายาวนาน ดังประกาศนโยบายแห่งชาติด้านยาฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2524 แม้ในนโยบายแห่งชาติด้านยาฉบับนี้ ไม่ได้กำหนดประเด็นการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลอย่างชัดเจน แต่ระบุถึงนโยบายการใช้จ่ายอย่างปลอดภัยคือ ให้มียาที่ปลอดภัย คุณภาพดี ราคาพอสมควร กระจายทั่วถึงแม้ในชนบทห่างไกล ลดจำนวนยาที่สูญเสียโดยเปล่าประโยชน์และจัดให้มีการควบคุมคุณภาพ ความปลอดภัย ต่อมานโยบายแห่งชาติด้านยา พ.ศ. 2536 ยังคงสาระสำคัญตามนโยบายฉบับเดิม และแก้ไขเพิ่มเติมให้ครอบคลุมการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้จ่ายตามบัญชียาหลักแห่งชาติและการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยานั่นคือกำหนดให้มีการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และลดจำนวนยาที่ต้องสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ จนกระทั่งนโยบายแห่งชาติด้านยา พ.ศ. 2554 และยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 กำหนดวิสัยทัศน์ให้ประชาชนเข้าถึงยาถ้วนหน้า ใช้จ่ายมีเหตุผล ประเทศพึ่งตนเอง และกำหนดเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้รับการป้องกันและแก้ไขปัญหสุขภาพที่ได้มาตรฐานโดยการประกันคุณภาพ ความปลอดภัยและประสิทธิภาพของยา การสร้างเสริมระบบการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล การส่งเสริมการเข้าถึงยาจำเป็นให้เป็นไปอย่างเสมอภาค ยั่งยืน ทนทาน การสร้างกลไกการเฝ้าระวังที่มีประสิทธิภาพ อุตสาหกรรมยามีการพัฒนาจนประเทศสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติเพื่อปรับปรุงนโยบายแห่งชาติด้านยาให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไป และเกิดการพัฒนากระบวนการอย่างเป็นเอกภาพและต่อเนื่อง (Food and Drug Administration, 2018)

นโยบายแห่งชาติด้านยาและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ. 2563-2565 มีวิสัยทัศน์ภายใน 20 ปี “ประชาชนเข้าถึงยาจำเป็นที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง ใช้ยาสมเหตุผล ประเทศมีความมั่นคงด้านยาอย่างยั่งยืน” โดยมี 5 ยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ ซึ่ง 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์คือ พัฒนาระบบและกลไกเพื่อให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผล โดยเร่งผลักดันนโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุผลและลดปัญหาเชื้อดื้อยาในโรงพยาบาล ผู้ประกอบวิชาชีพและประชาชน รวมทั้งการให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และมีการดำเนินการเพื่อมุ่งสู่การประกาศเป็นประเทศใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Rational Drug Use) ในปี 2565 และกลวิธีดำเนินการที่สภาวิชาชีพด้านสุขภาพและคณะกรรมการการอุดมศึกษารับผิดชอบดำเนินการคือ สถาบันการศึกษาต้องพัฒนาการศึกษาและให้ความรู้ต่อเนื่องแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาและประชาชน (Food and Drug Administration, 2018)

การดำเนินการนโยบายแห่งชาติด้านยาเรื่อง การใช้ยาอย่างสมเหตุผลของประเทศไทยยังไม่บรรลุเป้าหมาย จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงมีการลงนามข้อตกลงระหว่างหน่วยงานเพื่อสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลใน พ.ศ. 2558 ของ 24 องค์กรในระบบสาธารณสุข ซึ่งมีสภาวิชาชีพ 5 สาขารวมอยู่ด้วย ได้แก่ แพทยสภา สภาการพยาบาล ทันตแพทยสภา สัตวแพทยสภา และสภาเภสัชกรรม (Food and Drug Administration, 2017) และเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันกำหนดทิศทางและข้อตกลงต่อการพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพในการใช้ยาอย่างสมเหตุผลให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี และสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้บริหารการศึกษาในการนำการใช้ยาอย่างสมเหตุผลไปสู่การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ คณะอนุกรรมการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลร่วมกับ 5 สาขาวิชาชีพด้านสุขภาพ ได้พัฒนาคู่มือการเรียนการสอนเพื่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลสำหรับผู้สอนและอยู่ระหว่างกำหนดกรอบติดตามประเมินผลและพัฒนากระบวนการเพื่อบูรณาการเรื่องการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตร (Watanapa, 2017)

การปฏิรูปการศึกษาของ 5 วิชาชีพ ได้แก่ แพทย์ พยาบาล ทันตแพทย์ สัตวแพทย์ และเภสัชกร เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผลและลดปัญหาเชื้อดื้อยา เพราะกำลังคนด้านสุขภาพเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญในระบบสุขภาพ ดังที่องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) กำหนดให้เป็น 1 ใน 6 องค์ประกอบของระบบสุขภาพ โดยถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินงานด้านสุขภาพ ดังนั้นภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาวิชาชีพ หน่วยผลิตและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพ ภาคเอกชนและภาคประชาชนต้องมีบทบาทร่วมกันกำหนดนโยบายและสนับสนุนการวางแผนผลิต พัฒนา อนุรักษ์และบริหารจัดการกำลังคนด้านสุขภาพให้เกิดความพอเพียง ความเป็นธรรม และการตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพของประชาชนอย่างแท้จริง (Office of the Permanent Secretary, Strategy and Planning Division, 2016)

การจัดการศึกษาประเด็นการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในวิชาชีพการพยาบาล

ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล สภาการพยาบาลได้ประกาศนโยบายสนับสนุนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในวิชาชีพการพยาบาล โดยสนับสนุนนโยบายแห่งชาติด้านยา ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ และกลยุทธ์การพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพในการใช้ยาอย่างสมเหตุผล เพื่อพัฒนาบัณฑิตพยาบาลให้มีความรู้และทักษะในการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลเพื่อความปลอดภัยของผู้รับบริการ ลดความสูญเสียทางการเงินและการคลังของประเทศ (Thailand Nursing and Midwifery Council, 2018) และนำสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การรับรองหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต สภาการพยาบาลกำหนดให้มีประเด็นเรื่องการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในคำอธิบายรายวิชาที่เกี่ยวข้อง การจัดให้มีข้อสอบการใช้ยาอย่างสมเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งการสอบความรู้เพื่อขึ้นทะเบียนรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพฯ กำหนดผังการออกข้อสอบและดำเนินการออกข้อสอบให้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในรายวิชาที่เกี่ยวข้องตามเนื้อหาที่เหมาะสม และการศึกษาต่อเนื่องสนับสนุนให้สถาบันหลักและสถาบันสมทบที่สภาการพยาบาลให้การรับรองจัดการศึกษาต่อเนื่องสาขาพยาบาลศาสตรฯ จัดกิจกรรมศึกษาต่อเนื่องเพื่อพัฒนาพยาบาลวิชาชีพให้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาอย่างสมเหตุผล จัดทำหนังสือเรื่องการใช้ยาอย่างสมเหตุผลสำหรับพยาบาลวิชาชีพศึกษาด้วยตนเองในการเก็บหน่วยคะแนนต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพฯ (Working

Group of the Evaluation Project on the Application of Rational Drug Application in the Bachelor of Nursing Science Program, 2019)

สถาบันการศึกษาพยาบาล จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาภายใต้การรับรองของสภาการพยาบาล โดยจัดการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพของสภาการพยาบาล และกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 ที่กำหนดยุทธศาสตร์หลักเป็นทิศทางการพัฒนาอุดมศึกษาภาพรวม มี 2 ใน 6 ยุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพคือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 อุดมศึกษาเป็นแหล่งพัฒนากำลังคนและสร้างเสริมศักยภาพทั้งทักษะความคิดและการรู้คิดเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาศักยภาพและคุณภาพนักศึกษา เสริมสร้างความรู้และทักษะอาชีพให้พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Office of the Higher Education Commission, 2018) สอดคล้องกับบทบาทที่สภาวิชาชีพและคณะกรรมการการอุดมศึกษาดำเนินการจัดการเรียนรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลคือ สถาบันการศึกษาต้องพัฒนาการศึกษาและการให้ความรู้อย่างต่อเนื่องแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาและประชาชน (Food and Drug Administration, 2018) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพเพื่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล โดยมีเป้าหมายจัดการเรียนรู้และโครงสร้างที่เกี่ยวข้องให้สามารถผลิตและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล

แนวทางจัดการเรียนรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล

คู่มือการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต มุ่งให้ผู้เรียนมีสมรรถนะที่พึงมีด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล มีความรู้พื้นฐานที่เหมาะสม สามารถค้นคว้าเพิ่มพูนความรู้ได้ มีความรู้ความเข้าใจทางคลินิกเพื่อการใช้ยาได้อย่างสมเหตุผล มีเจตคติที่ดีต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลและสามารถใช้ในการรักษาอย่างสมเหตุผล วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาได้ (Working Group of the Evaluation Project on the Application of Rational Drug Application in the Bachelor of Nursing Science Program, 2019) แนวทางการจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติที่นำเสนอนี้ เป็นวิธีการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนผ่านประสบการณ์ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้จริง หากผู้เรียนได้ฝึกการนำความรู้จากการเรียนภาคทฤษฎีและภาคทดลองมาสู่การปฏิบัติจริง จะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล นำไปสู่การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในการปฏิบัติการพยาบาล ดังนี้

1. กำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะที่พึงมีเพื่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาลอย่างสอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติการพยาบาล โดยเทียบเคียงกับสมรรถนะผู้ประกอบการวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์ มี 2 มิติ (Domain) ได้แก่ มิติการร่วมปรึกษารื้อก่อนใช้ยา (Consultation) และมิติการดูแลให้เกิดการใช้ยาที่ได้อย่างสมเหตุผล (Prescribing Governance) 10 สมรรถนะ (Working Group of the Evaluation Project on the Application of Rational Drug Application in the Bachelor of Nursing Science Program, 2019) การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ต้องสอดคล้องกับผลการศึกษาระเบียบกระบวนการบูรณาการจัดการเรียนการสอนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตปีการศึกษา 2561 ซึ่งพบว่า สถาบันการศึกษามีการกำหนดสมรรถนะของการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในวัตถุประสงค์หรือผลการเรียนรู้ใน มคอ.3 หรือ มคอ.4 (Turner, Radabutr, Laokosin, Thadakant, & Vaisurasingha, 2019) ดังนั้นในการจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติ อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรผู้รับผิดชอบรายวิชาและผู้สอนต้องร่วมกันออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์รายวิชา เพื่อนำไปสู่กระบวนการเตรียมความพร้อมผู้เรียนและดำเนินการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เตรียมความพร้อมผู้เรียน การเรียนรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลต้องใช้ทักษะที่หลากหลาย การเตรียมความพร้อมนอกจากช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ผลการศึกษาพบว่าผลของโปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนฝึกปฏิบัติช่วยพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 เช่น การอ่าน การเขียน ทักษะทางคณิตศาสตร์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา ความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม ภาวะผู้นำ การสื่อสาร (Sondee, Khamisri, &

Prapasorn, 2020) และผลการศึกษาของ Phaengwong, Naewbood & Oba, (2020) พบว่าการได้รับการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับสมรรถนะการใช้อย่างสมเหตุผลของพยาบาลเวชปฏิบัติในระบบบริการปฐมภูมิ จังหวัดนครสวรรค์อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น ก่อนฝึกปฏิบัติจึงควรเตรียมความพร้อมผู้เรียนโดยทบทวนความรู้เรื่องยา หลักการและความสำคัญของการใช้อย่างสมเหตุผล เจตคติและทักษะการใช้ยาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น อบรมเชิงปฏิบัติการ ฝึกปฏิบัติสถานการณ์จำลอง ตลอดจนทักษะที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร

3. จัดสภาพแวดล้อมและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในคลินิกให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น ติดป้ายหรือสัญญาณเตือนขณะบริหารยาที่มีความเสี่ยงสูง จัดระบบตรวจสอบซ้ำก่อนบริหารยาทุกขั้นตอนโดยผู้เรียนอย่างน้อย 2 คน และจัดหาสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้อย่างเพียงพอและเหมาะสมต่อการเรียนรู้ เช่น เอกสารความรู้เรื่องยาที่มีไว้ในหอผู้ป่วย คู่มือการบริหารยา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถเลือกใช้แหล่งเรียนรู้ในหอผู้ป่วย เช่น แนวทางการบริหารยา แนวทางการใช้ยาที่มีความเสี่ยงสูง รวมทั้งองค์ความรู้จากบุคลากรวิชาชีพต่าง ๆ

4. จัดการเรียนรู้การใช้อย่างสมเหตุผล ผู้สอนต้องใช้ทักษะส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ผู้เรียนแต่ละคนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้และรับผิดชอบดูแลผู้ป่วยให้ปลอดภัย ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะที่พึงมีด้านการใช้อย่างสมเหตุผล ดังนี้

4.1 บริหารยาอย่างสมเหตุผล การบริหารยาเป็นทักษะในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาล จึงสามารถนำหลักการใช้อย่างสมเหตุผลมาสู่การปฏิบัติ โดยให้ผู้เรียนวิเคราะห์การใช้อย่างสมเหตุผลในการบริหารยาผู้ป่วยที่ได้รับมอบหมายด้วยหลัก 6 Right (6R) หรือ 10 Right (10R) (Vera, 2020) ซึ่งช่วยพัฒนาสมรรถนะที่พึงมีเพื่อการใช้อย่างสมเหตุผล ดังตาราง 1

ตาราง 1 การวิเคราะห์การบริหารยาตามหลัก Right และสมรรถนะที่พึงมีเพื่อการใช้อย่างสมเหตุผล

Right: R	ประเด็นการวิเคราะห์	สมรรถนะที่ได้รับการพัฒนา
1. Right Patient	- ชื่อ-สกุลผู้ป่วย อายุ - ประวัติการเจ็บป่วยปัจจุบัน - โรคประจำตัวและการรักษา - ประวัติการใช้ยาและผลการใช้ยาที่ผ่านมา - ยาที่ผู้ป่วยกำลังใช้ (ให้นายาทั้งหมดมาด้วย) - การใช้สารเสพติด บุหรี่ สุรา	สมรรถนะที่ 1 สามารถประเมินปัญหาผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาหรือมีความจำเป็นต้องใช้ยาในการรักษา (Assess the Patient)
2. Right Drug	- มีความจำเป็นต้องใช้ยานี้กับผู้ป่วย - มีข้อบ่งชี้ในการใช้ยา - ยาทุกตัวที่ผู้ป่วยกำลังได้รับ - ยาที่ใช้ไม่ซ้ำซ้อนกับยาตัวอื่นที่ผู้ป่วยกำลังได้รับหรือกำลังใช้อยู่ - สภาพยามีคุณภาพ ไม่หมดอายุและมีการเก็บรักษาอย่างถูกต้องหรือบรรจุภัณฑ์มีสภาพดี - ขั้นตอนการเตรียมยาถูกต้อง - เลือกใช้สารละลายถูกต้อง - ยามีความคงตัวอยู่และสภาพยาดี - กลไกการออกฤทธิ์ของยา - อาการข้างเคียงหรือไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา - ข้อห้ามในการใช้ยาในผู้ป่วย	สมรรถนะที่ 2 สามารถร่วมพิจารณาการเลือกใช้ยาได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น (Consider the Options) สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่างถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly) สมรรถนะที่ 9 สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถในการใช้ยาได้อย่างต่อเนื่อง (Improve Prescribing Practice)

ตาราง 1 (ต่อ)

Right: R	ประเด็นการวิเคราะห์	สมรรถนะที่ได้รับการพัฒนา
3. Right Dose	- ขนาดยาถูกต้อง - ความแรงถูกต้อง - ผสมยาความเข้มข้นถูกต้อง - ขนาดยาเหมาะสมกับผู้ป่วยและภาวะสุขภาพ	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่างถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly)
4. Right Time and Frequency	- ความถี่ในการใช้ยาถูกต้อง - ระยะเวลาในการบริหารยาถูกต้อง เหมาะสม - ระยะเวลาในการรักษาเหมาะสม	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่างถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly)
5. Right Route	- บริหารถูกต้องทาง - บริหารถูกต้องวิธี - เลือกตำแหน่งในการบริหารยาถูกต้องเหมาะสม - ตรวจสอบตำแหน่งก่อนการบริหารยา - ใช้เครื่องมือช่วยในการบริหารยาให้ปลอดภัย - ข้อห้ามในการให้ยา - ข้อควรระวังในการใช้ยา	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่างถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly) สมรรถนะที่ 8 สามารถใช้ยาได้อย่างเหมาะสมตามความรู้ความสามารถทางวิชาชีพและเป็นไปตามหลักเวชจริยศาสตร์ (Prescribe Professionally) สมรรถนะที่ 9 สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถในการใช้ยาได้อย่างต่อเนื่อง (Improve Prescribing Practice)
6. Right Documentation/ Right Record	- บันทึกการให้ยาตรงเวลา - ผลการติดตามการใช้ยา เช่น ผลลัพธ์การให้ยา อาการข้างเคียง อาการไม่พึงประสงค์	สมรรถนะที่ 6 สามารถติดตามผลการรักษาและรายงานผลข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ยาได้ (Monitor and Review)
7. Right History and Assessment	- ตรวจสอบประวัติการแพ้ยา - ประวัติการแพ้อาหารและสารอื่น ๆ และอาการที่เกิดจากการแพ้	สมรรถนะที่ 1 สามารถประเมินปัญหาผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาหรือมีความจำเป็นต้องใช้ยาในการรักษา (Assess the Patient)
8. Right Education and Information	- ผู้ป่วยได้รับข้อมูลผลของยาต่อการรักษา - ผู้ป่วยได้รับข้อมูลผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากการไม่ได้รับยาหรือได้รับยาไม่ถูกต้อง - ผู้ป่วยได้รับข้อมูลอาการข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นจากการได้รับยา - ผู้ป่วยยอมรับและให้ความร่วมมือในการใช้ยา - ให้คำแนะนำในการดูแลตนเองระหว่างใช้ยา	สมรรถนะที่ 3 สามารถสื่อสารเพื่อให้ผู้ป่วยร่วมตัดสินใจในการใช้ยา โดยพิจารณาข้อมูลทางเลือกที่ถูกต้อง เหมาะสมกับบริบทและเคารพในมุมมองของผู้ป่วย (Reach a Shared Decision) สมรรถนะที่ 5 สามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการให้ยาได้อย่างเพียงพอ (Provide Information)
9. Right Approach and Right to Refuse	- ผู้ป่วยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับยาที่ใช้ทั้งผลการรักษา อาการข้างเคียง รวมถึงสิทธิและค่าใช้จ่าย - สามารถใช้สิทธิตามหลักประกันสุขภาพได้ - ผู้ป่วยทราบสิทธิในการรับหรือปฏิเสธการใช้ยา	สมรรถนะที่ 3 สามารถสื่อสารเพื่อให้ผู้ป่วยร่วมตัดสินใจในการใช้ยา โดยพิจารณาข้อมูลทางเลือกที่ถูกต้อง เหมาะสมกับบริบทและเคารพในมุมมองของผู้ป่วย (Reach a Shared Decision)
10. Right Drug- Drug Interaction and Evaluation	- ปฏิกิริยาต่อกันของยากับยาตัวอื่น - ปฏิกิริยาต่อกันของยากับสารละลาย - ปฏิกิริยาต่อกันของยากับอาหาร	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่างถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly)

4.2 ฝึกทบทวนอุบัติการณ์ด้านยา ผู้สอนนำอุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ยาของผู้ป่วย เช่น การแพ้ยา หรือเกิดอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา ความคลาดเคลื่อนทางยา ความร่วมมือในการใช้ยาของผู้ป่วย ความสามารถในการใช้ยาของผู้ป่วยโรคเรื้อรัง นำมาทบทวนโดยมอบหมายให้ผู้เรียนศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้าน และอภิปรายร่วมกันในแง่มุมมองต่าง ๆ ครอบคลุมยาทุกตัวที่ผู้ป่วยใช้ในขณะนั้น และผู้สอนกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยคำถามปลายเปิดของขั้นตอนและกรอบแนวคิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผลตามบัญญัติยาหลักแห่งชาติ (Chongtrakul, 2009) ซึ่งช่วยพัฒนาสมรรถนะที่พึงมีเพื่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ดังตาราง 2

ตาราง 2 แนวทางการทบทวนอุบัติการณ์ตามกรอบแนวคิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผลตามบัญญัติยาหลักแห่งชาติ

กรอบแนวคิด	ประเด็นการวิเคราะห์	สมรรถนะที่ได้รับการพัฒนา
1. ข้อบ่งชี้ (Indication)	- ผู้ป่วยรายนี้ใช้ยาด้วยข้อบ่งชี้อะไรบ้าง - ข้อมูลหรือผลการตรวจใดที่สนับสนุนการใช้ยา	สมรรถนะที่ 1 สามารถประเมินปัญหาผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาหรือมีความจำเป็นต้องใช้ยาในการรักษา (Assess the Patient) สมรรถนะที่ 2 สามารถร่วมพิจารณาการเลือกใช้ยาได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น (Consider the Options) สมรรถนะที่ 10 สามารถทำงานร่วมกับบุคลากรอื่นแบบสหวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Prescribe as [art of a Team)
2. ประสิทธิภาพ (Efficacy)	- ยาที่ใช้เป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยอย่างแท้จริงอย่างไร - มีหลักฐานสนับสนุนประสิทธิภาพของยาอย่างไร	สมรรถนะที่ 2 สามารถร่วมพิจารณาการเลือกใช้ยาได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น (Consider the Options) สมรรถนะที่ 9 สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถในการใช้ยาได้อย่างต่อเนื่อง (Improve Prescribing Practice)
3. ความเสี่ยง (Risk and Adverse Effect)	- ยาที่ใช้มีความเสี่ยงหรือโอกาสเกิดอาการไม่พึงประสงค์อะไรบ้าง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้า) - อุตุนิยมวิทยาที่นำมาวิเคราะห์เป็นผู้ป่วยกลุ่มพิเศษ คือ เด็ก ผู้สูงอายุ หญิงมีครรภ์ สตรีให้นมบุตร ผู้ป่วยโรคตับ ผู้ป่วยโรคไตและผู้ป่วยที่มีโรคร่วม) - มีข้อห้ามในการใช้ยาอย่างไร - มีข้อควรระวังในการใช้ยาอะไรบ้าง - คำนึงถึงปัญหาเชื้อดื้อยาอย่างไร	สมรรถนะที่ 1 สามารถประเมินปัญหาผู้ป่วยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาหรือมีความจำเป็นต้องใช้ยาในการรักษา (Assess the Patient) สมรรถนะที่ 7 สามารถใช้ยาได้อย่างปลอดภัยทั้งต่อผู้ป่วย และไม่เกิดผลกระทบต่อบุคคลโดยรวม (Prescribe Safely)
4. ค่าใช้จ่าย (Cost)	- ยาที่ใช้เป็นยาในบัญชียาหลักแห่งชาติหรือไม่ - ราคาเหมาะสม มีความคุ้มค่าอย่างไร - ผู้ป่วยสามารถใช้สิทธิประกันสุขภาพหรือสิทธิในการรักษาได้หรือไม่ - ยาทุกตัวที่ผู้ป่วยใช้ในขณะนั้นมากเกินไป (Poly-Pharmacy) หรือเกินความจำเป็นอย่างไร - ยาที่ผู้ป่วยกำลังใช้มียาอะไรบ้าง (ให้นำยาทั้งหมดมาด้วย)	สมรรถนะที่ 2 สามารถร่วมพิจารณาการเลือกใช้ยาได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น (Consider the Options)

ตาราง 2 (ต่อ)

กรอบแนวคิด	ประเด็นการวิเคราะห์	สมรรถนะที่ได้รับการพัฒนา
5. องค์ประกอบ อื่นที่จำเป็น (Other Considerations)	- ยาที่เลือกใช้เป็น Drug of Choice หรือ Alternative Drug - ตรวจสอบปริมาณยาคงเหลือหรือยาเดิมของ ผู้ป่วย (เพื่อไม่ให้มียากงเหลือสะสมมากเกินไป) - ตรวจสอบความร่วมมือการให้ยาที่ผ่านมา	สมรรถนะที่ 2 สามารถร่วมพิจารณาการเลือกใช้ ยาได้อย่างเหมาะสมตามความจำเป็น (Consider the Options)
6. ขนาดยา (Dose)	- ขนาดยาที่ใช้เหมาะสมกับผู้ป่วยอย่างไร ได้แก่ อายุ การทำงานของไต ตับ โรคร่วม น้ำหนักตัว ภาวะภูมิคุ้มกัน - ขนาดยาที่ใช้เหมาะสมกับภาวะสุขภาพอย่างไร	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่าง ถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly)
7. วิธีบริหารยา (Method of Administration)	- ยาที่ผู้ป่วยใช้สามารถบริหารด้วยวิธีใดบ้าง - วิธีบริหารยาที่ใช้กับผู้ป่วยมีประสิทธิผลในการ รักษาที่ดียังไร	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่าง ถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly) สมรรถนะที่ 5 สามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการ ใช้ยาได้อย่างเพียงพอ (Provide Information) สมรรถนะที่ 6 สามารถติดตามผลการรักษา และ รายงานผลข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ยาได้ (Monitor and Review) สมรรถนะที่ 8 สามารถใช้ยาได้อย่างเหมาะสม ตามความรู้ความสามารถทางวิชาชีพและเป็นไป ตามหลักเวชจริยศาสตร์ (Prescribe Professionally)
8. ความถี่ในการ ให้ยา (Frequency)	- ยาที่ผู้ป่วยใช้มีความถี่ในการให้ยาอย่างไร - ผู้ป่วยได้รับถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่าง ถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly)
9. ระยะเวลาใน การให้ยา (Duration of Treatment)	- ผู้ป่วยให้รับยาด้วยระยะเวลาการรักษาที่ เหมาะสมหรือไม่ - ผู้ป่วยสามารถให้ยาดังกล่าวได้อย่างถูกต้องและ ต่อเนื่องหรือไม่	สมรรถนะที่ 4 บริหารยาตามการสั่งใช้ยาได้อย่าง ถูกต้อง (Administrative the Drug Correctly)
10. ความสะดวก ของผู้ป่วย (Patient Compliance)	- ผู้ป่วยมีความสะดวกในการให้ยาหรือไม่ - ช่วงเวลาในการใช้ยาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของ ผู้ป่วยอย่างไร - การให้ยาไม่ขัดกับหลักศาสนาหรือความเชื่อ - ผู้ป่วยยอมรับการใช้ยาอย่างเต็มที่ - ยาที่ผู้ป่วยกำลังใช้ทั้งหมดมีอะไรบ้าง มียา เหลือหรือยาไม่เพียงพอ	สมรรถนะที่ 3 สามารถสื่อสารเพื่อให้ผู้ป่วยร่วม ตัดสินใจในการใช้ยา โดยพิจารณาข้อมูลทางเลือก ที่ถูกต้อง เหมาะสมกับบริบทและเคารพใน มุมมองของผู้ป่วย (Reach a Shared Decision)

4.3 จัดการเรียนรู้แบบสหสาขาวิชาชีพ (Interprofessional Education: IPE) เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากผู้เรียน 2 วิชาชีพขึ้นไปมาเรียนรู้ร่วมกันและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (World Health Organization, 2010) เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันแบบสหวิชาชีพที่เกิดประสิทธิภาพและปรับปรุงผลลัพธ์ด้านสุขภาพ (Board on Global Health. Institute of Medicine, 2013) ดังการศึกษาผลของการเรียนแบบสหวิชาชีพต่อความรู้ในการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลในผู้สูงอายุ ทักษะและความสามารถในการทำงานเป็นทีมของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ในรายวิชาปฏิบัติ

โครงการพัฒนาสุขภาพ พบว่าค่าระดับคะแนนภายหลังการเรียนรู้แบบสหวิชาชีพดีกว่าก่อนเรียนทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยหลังเรียนมีระดับความรู้อยู่ในระดับที่ดีที่สุด ส่วนทัศนคติและความสามารถในการทำงานเป็นทีมอยู่ในระดับมากที่สุดและมาก (Tipwan, Chotiga, Saritdikul & Aunban, 2020) การเรียนรู้แบบสหสาขาวิชาชีพจึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาความสามารถในการแบ่งปันความรู้ ทักษะ เสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือของสหวิชาชีพ ได้แก่ แพทย์ เภสัชกร โดยทีมผู้สอนเลือกประเด็นการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของผู้ป่วยมาอภิปรายร่วมกันตามกรอบแนวคิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผลตามบัญชียาหลักแห่งชาติในบทบาทหน้าที่ของแต่ละวิชาชีพ ช่วยพัฒนาสมรรถนะที่พึงมีเพื่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลสมรรถนะที่ 10 สามารถทำงานร่วมกับบุคลากรอื่นแบบสหวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผล และเป็นการสร้างสัมพันธที่ดีในการทำงานเป็นทีม ลดความขัดแย้งระหว่างวิชาชีพ เตรียมความพร้อมการทำงานแบบสหวิชาชีพเพื่อการดูแลปัญหาสุขภาพของประชาชนในอนาคต

4.4 สอนการพยาบาลในคลินิก (Clinical Teaching) เรื่องการใช้ยาอย่างสมเหตุผล โดยผู้สอนเลือกผู้ป่วยกรณีศึกษาที่มีประเด็นการใช้ยาและเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ในคลินิก เช่น การใช้ยาในกลุ่มโรคเรื้อรัง ปัญหาการติดเชื้อดื้อยา การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างรับผิดชอบ (Antibiotic Smart Use) การใช้ยาในผู้ป่วยกลุ่มพิเศษ ผู้ป่วยที่ได้รับยาหลายรายการ (Polypharmacy) การใช้ยาที่มีความเสี่ยงสูง

4.5 ประยุกต์กฎแฉ PLEASE สู่การใช้ยาอย่างสมเหตุผล กรอบอักษรย่อ PLEASE เป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมการดำเนินการสู่โรงพยาบาลใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Rational Use of Drug Subcommittee, 2015) เมื่อพิจารณาประเด็นตามตัวอักษรแต่ละตัวจะเห็นได้ว่า สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสมรรถนะการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ดังนี้

P: Pharmacy and Therapeutics Committee (PTC) โดยปฐมนิเทศนโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุผลแก่ผู้เรียนเพื่อให้เกิดการรับรู้ในการปฏิบัติตามแนวทางของแหล่งฝึก รวมทั้งผู้สอนอาจมอบหมายให้ผู้เรียนแต่ละคนมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการเรียนรู้เรื่องการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ศึกษาข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับแนวทางการบริหารยา และนำมารวบรวมเป็นคู่มือหรือเอกสารที่ใช้ประกอบการฝึกปฏิบัติ และศึกษาแนวทางการปฏิบัติในการบริหารยาของแหล่งฝึก การบริหารยาที่มีความเสี่ยงสูง รายการยาห้ามบด ห้ามแบ่ง อันตรกิริยาระหว่างยา (Drug Interaction) ซึ่งผู้เรียนต้องปฏิบัติตามอย่างครบถ้วน เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมความเข้มแข็งของ PTC ของแหล่งฝึกปฏิบัติ

L: Labeling and Leaflet for Patient Information โดยมอบหมายให้ผู้เรียนจัดทำฉลากยาหรือบัตรความรู้เรื่องยาแต่ละตัว ด้านหน้าระบุข้อมูลชื่อยา กลไกการออกฤทธิ์และอาการข้างเคียงหรืออาการไม่พึงประสงค์ของยา ด้านหลังอธิบายวิธีการบริหารยา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารยาขณะฝึกปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และใช้เป็นข้อมูลในการสื่อสารกับผู้ป่วยที่จะนำไปสู่การยอมรับและการใช้ยาอย่างสมเหตุผล

E: Essential RDU tools ผู้สอนออกแบบบันทึกสำหรับวิเคราะห์การใช้ยาของผู้ป่วยแต่ละราย ให้ผู้เรียนใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลการใช้ยาของผู้ป่วยอย่างรอบด้าน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผล ดังตาราง 1 และ 2 และในการวิเคราะห์การใช้ยาอย่างสมเหตุผล ผู้สอนอาจมอบหมายให้ผู้เรียนเลือกกรณีศึกษาในกลุ่มผู้ป่วยที่มีความซับซ้อน ได้แก่ 1) โรคติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases) เช่น ความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ โรคเบาหวานชนิดที่ 2 ภาวะไขมันในเลือดสูงหรือผิดปกติ โรคข้อเสื่อมและโรคข้ออักเสบเกาต์ โรคไตเรื้อรัง โรคหอบหืดและโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง และ 2) การใช้ยาปฏิชีวนะอย่างรับผิดชอบ เช่น โรคติดเชื้อทางเดินหายใจ โรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน แผลสด และสตรีคลอดปกติครบกำหนดทางช่องคลอด

A: Awareness for RDU Principles among Health Personnel and Patients สร้างความตระหนักรู้ของผู้เรียนต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุผลเพื่อนำไปสู่การยอมรับ มีเจตคติที่ดีและคำนึงถึงความปลอดภัยในการใช้ยาอย่างสมเหตุผลและปฏิบัติได้ถูกต้อง วิธีการสร้างความตระหนักรู้สามารถสอดแทรกในกระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมาแล้ว ได้แก่ การวิเคราะห์ประเด็นเชื้อดื้อยาและผลกระทบ การบริหารยาอย่างสมเหตุผล การฝึกทบทวนอุบัติการณ์ การจัดการเรียนรู้แบบสหสาขาวิชาชีพ การสอนการพยาบาลในคลินิก รวมทั้งผู้สอนควรนำเสนอ

ข้อมูลความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้ยา ข้อมูลความสูญเสีย และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผล ทั้ง ความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน การสูญเสียชีวิตและเศรษฐกิจโดยรวม

S: Special population care ผู้สอนใช้การสอนในคลินิก (Clinical Teaching) หรือวิเคราะห์กรณีศึกษาเรื่องการใช้อย่างสมเหตุผลในผู้ป่วยกลุ่มพิเศษตามลักษณะรายวิชาที่ฝึกปฏิบัติ เพื่อเรียนรู้การป้องกันภาวะแทรกซ้อนจากยาในผู้รับบริการกลุ่มพิเศษ 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 65 ปี 2) สตรีตั้งครรภ์ 3) สตรีให้นมบุตร 4) ผู้ป่วยเด็กคือกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี อาจแบ่งเป็นกลุ่มย่อยคือ ทารกแรกเกิด ทารก เด็กเล็ก เด็กโต และเด็กวัยรุ่น 5) ผู้ป่วยโรคตับ และ 6) ผู้ป่วยโรคไตเรื้อรัง

E: Ethics in Prescription ผู้สอนสะท้อนคิดประเด็นจริยธรรมในการใช้ยาของผู้ป่วยแต่ละรายที่ผู้เรียนได้รับมอบหมายให้ดูแล โดยใช้ 6 หลักการและ 4 แนวคิดจริยธรรมการพยาบาลในประเด็นยาที่ใช้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับบริการจริง ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ยา ความเท่าเทียมของผู้รับบริการและการเคารพในสิทธิผู้ป่วย

5. ประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน การประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การเรียนรู้แต่ละรายวิชา ตามสมรรถนะที่พึงมีเพื่อการใช้อย่างสมเหตุผลของบัณฑิตพยาบาล โดยออกแบบเครื่องมือประเมินผลและวิธีการประเมินให้สอดคล้องกับบริบทการฝึกปฏิบัติการพยาบาล เช่น ข้อสอบวัดความรู้ สังเกตทักษะการปฏิบัติ สอบประเมินทักษะทางคลินิก (Objective Structured Clinical Examinations: OSCE) สะท้อนคิด ทั้งนี้เมื่อผู้เรียนผ่านการเรียนรู้ทุกรายวิชาควรบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ครบถ้วนทุกสมรรถนะ

บทสรุป

การใช้อย่างสมเหตุผล เป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดการใช้อย่างมีคุณภาพและความปลอดภัยทั้งด้านผู้สั่งใช้ยา ผู้บริหารยาและผู้ป่วยที่ได้รับยา หากมีการจัดการเรียนการสอนแก่นักศึกษาพยาบาล จะสามารถปลูกฝังทัศนคติ ความรู้และทักษะในการใช้อย่างสมเหตุผลให้ยังรากลึกที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติทางการพยาบาล เพราะเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้รอบด้าน โดยผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ที่สอดแทรกการใช้อย่างสมเหตุผลเข้าสู่ทุกกิจกรรมของการเรียนรู้เรื่องยาและความปลอดภัยในการใช้ยาของผู้ป่วย เช่น การบริหารยา การทบทวนอุบัติการณ์ความคลาดเคลื่อนทางยาและปัญหาเชื้อดื้อยา การสอนการพยาบาลในคลินิก รวมทั้งการประสานให้เกิดการเรียนรู้การใช้อย่างสมเหตุผลร่วมกับสหสาขาวิชาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละวิชาชีพแลกเปลี่ยนและแบ่งปันบทเรียนซึ่งกันและกันนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ฝ่ายวิชาการหรืองานพัฒนาบุคลากร ควรพัฒนาผู้สอนให้มีความพร้อมสำหรับการจัดการเรียนรู้เรื่องการใช้อย่างสมเหตุผลในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้ทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในคลินิก และสอดแทรกการใช้อย่างสมเหตุผลเข้าสู่ทุกกิจกรรมของการเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางขึ้น

2. ผู้สอนอาจใช้คำถามกระตุ้นหรือมอบหมายให้ผู้เรียนวิเคราะห์การใช้อย่างสมเหตุผลของกรณีศึกษา ตามกรอบการบริหารยาด้วยหลัก 6 Right หรือ 10 Right และวิเคราะห์ตามขั้นตอนและกรอบแนวคิดการใช้อย่างสมเหตุผลตามบัญชียาหลักแห่งชาติ ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาทั้ง 10 สมรรถนะ

References

Board on Global Health, Institute of Medicine. (2013). *Interprofessional Education for Collaboration: Learning How to Improve Health from Interprofessional Models Across the*

- Continuum of Education to Practice: Workshop Summary*. Retrieved May 9, 2020 from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207102/>.
- Chongtrakul, P. (2009). *Rational Drug Use*. In *Thai National Formulary. Thai National Formulary: Volume 1 gastro-intestinal system*. Bangkok: Printing Agricultural Cooperative Federation of Thailand. (in Thai)
- Food and Drug Administration. (2018). *24 Agencies Sign an MOU on the Ethical Criteria for Drug Promotion Strengthen Governance in the Country's Medicine System*. Retrieved May 7, 2020 from http://pca.fda.moph.go.th/public_media_detail.php?id (in Thai)
- Food and Drug Administration. (2017). *Join Forces in the Health Professional Education Sector Driving Education Reform for Rational Drug Use Reduce the Problem of Drug-Resistant Infection*. Retrieved May 9, 2020 from http://pca.fda.moph.go.th/public_media_detail.php?id (in Thai)
- Malathum, K. (2019). *Knowledge Sharing about Driving Public Policy with Participation*. Retrieved May 9, 2020 from <https://www.hfocus.org/content/2020/01/18388> (in Thai)
- Medicines Regulation Division. (2013). *Food and Drug Administration Ministry of Public Health. National List of Essential Medicines A.D. 2013*. Bangkok: The Agricultural Cooperative Federation of Thailand. Limited. (In Thai)
- National Health Commission Office. (2019). *Irrational Use of Medicine a Big Deal Have Been Overlooked*. Retrieved May 7, 2020 from <https://www.nationalhealth.or.th/node/2916> (in Thai)
- Office of the Higher Education Commission. (2018). *Long Term Plan of Higher Education 2018-2037 A.D*. Bangkok: Prigwhan Graphic Co.Ltd. (in Thai)
- Office of the Permanent Secretary, Strategy and Planning Division. (2016). *Thailand Health System*. In Prakongsai, P. Thailand Health 2554-2558. Retrieved May 9, 2020 from http://wops.moph.go.th/ops/thp/thp/userfiles/7_%20lesson6.pdf (in Thai)
- Phaengwong, P., Naewbood, S. & Oba, N. (2020). Factors Related to Rational Drug Usage Competency of Nurse Practitioners in Primary Care System, Nakhonsawan Province. *Humanities and Social Science Research Promotion Network Journal*, 3(2), 56-67. (in Thai)
- Rational Use of Drug Subcommittee. (2015). *Ration Drug Use Hospital Manual*. Bangkok: Printing Agricultural Cooperative Federation of Thailand. (in Thai)
- Sondee, S., Khamsri, R. & Prapasorn, W. (2020). Effects of a Nursing Practicum Preparation Program on the Level of 21st Century Skills among Nursing Students. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 7(1), 281-292. (in Thai)
- Thailand Nursing and Midwifery Council. (2018). *Announcement of the Nursing Council on Policy on Promoting Rational Drug Use in the Nursing Profession*. Retrieved May 9, 2020 from <https://www.tnmc.or.th/images/userfiles/files/005.PDF> (in Thai)
- Tipwan, N., Chotiga, P., Saritdikul, S. & Aunban, P. (2020). Knowledge of Nursing Students about Rational Drug Use in Elderly People, as Well as Their Attitudes and Teamwork Abilities Towards Inter-Professional Education (IPE). *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 7(3), 155-167.

- Turner, K., Radabutr, M., Laokosin, N., Thadakant, S. & Vaisurasingha, L. (2019). An Evaluation of the Processes of Integrating the Rational Drug Use Curriculum Into the Bachelor of Nursing Science Program, Academic year B.E. 2018. *Journal of Health Science Research*, 13(2), 103-116. (in Thai)
- Vera, M. (2020). *The 10 Rights of Drug Administration*. Retrieved May 9, 2020 from <https://nurseslabs.com/10-rs-rights-of-drug-administration/>.
- Watanapa, P. (2017). *24 Public Health Organizations Drive the Use of Drugs Reasonably to RDU Country in the Year 2022*. Retrieved May 7, 2020 from <https://www.hfocus.org/content/> (in Thai)
- Working Group of the Evaluation Project on the Application of Rational Drug Application in the Bachelor of Nursing Science Program. (2019). *Handbook of Instructional Management on the Rational Use of Drugs in the Bachelor of Nursing Science program*. Nonthaburi: Thailand Nursing and Midwifery Council. (in Thai)
- World Health Organization. (1985). *The Rational Use of Drugs. Report of the Conference of Experts*. Nairobi. Retrieved May 7, 2020 from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/37174>
- World Health Organization. (2010). *Framework for Action on Interprofessional Education and Collaborative Practice*. Retrieved May 9, 2020 from http://www.who.int/hrh/resources/framework_action/en/index.html.
- World Health Organization. (2012). *Promoting Rational Use of Medicines*. Retrieved May 9, 2020 from <https://www.who.int/activities/promoting-rational-use-of-medicines/>.